

Obnova kostela sv. Voršily v Chlumci nad Cidlinou

Zdeněk Čermák

Stavba kostela sv. Voršily v Chlumci nad Cidlinou vychází z gotických dispozic včetně velkých štítů na trojlodí, ale užívá již tvarosloví renesanční. Jedná se o podélnou trojlodní stavbu s mohutnou věží při západním štítu, s půlkruhovým presbytářem, bočními přístavky a mohutnými štíty trojlodí na protilehlé straně. Kostel je vystavěn převážně z cihel, pouze podezdění zdí a sloupů je z pískovce. Venkovní zdi jsou podepřeny opěrnými pilíři. Střecha je strmá sedlová, krytá taškami bobrovkami. Věž je ukončena cibulovou bání s lucernou a je kryta měděným plechem stejně jako sanktusník nad hlavní lodí. Východní štít má po obou stranách výstupky zdobené kamennými koulemi. Na vrcholu štítu je vyobrazení sv. Václava. Loď kostela je zaklenuta křížovou klenbou s hřebínky, pětiboký presbytář je zaklenutý valenou klenbou. V západní části je tříramenná kruchta. Kostel sv. Voršily se svým významem řadí k nejhodnotnějším architekturám v kraji a pro město je významným urbanistickým prvkem a architektonickou dominantou v protiváze k výše položenému zámku Karlova Koruna.

Původním farním kostelem Chlumce nad Cidlinou byl středověký kostelík Nejsvětější Trojice, situovaný mimo okruh městského opevnění. Teprve v letech 1536–1543 byl nákladem tehdejšího majitele panství Jana z Pernštejna v dominantní poloze historického náměstí postaven kostel sv. Voršily. Stavba se skládala z lodi, presbytáře a spodní části věže, později vznikají přístavky na jihozápadní a jihovýchodní straně lodi. Hlavní loď byla zakončena západním štítem s renesančními vlašťovými ocasy a věž dosahovala pouze do úrovně hlavní římsy lodi. Druhá stavební etapa začala stavbou věže od jejího třetího patra. Od staršího celku je oddělena výraznou kordonovou římsou a datována k roku 1637 stejnorodými kolkovanými cihlami se značkou erbu Kinských. Starší západní štít lodi je do novějšího zdíva věže zcela zazděn. Konečná dostavba věže proběhla až po saském vpádu, kdy město i s kostelem v roce 1634 vyhořelo. Právě obnova kostela po požáru byla pravděpodobně podnětem pro její dostavbu.

Roku 1677 kostel a velkou část obce zasáhl další požár. Při silném větru se asi o měsíc později zřítíl východní štít lodi a trosky prorazily klenbu presbytáře. Součástí oprav po požáru byla výstavba nového východního štítu lodi a patrně byla také podstatně přestavěna jižní oratoř v jihovýchodním přístavku. Není jasné, s jakou stavební činností souvisela výstavba nové jižní předsíně kolem roku 1700. V roce 1733 kostel znovu vyhořel, zachovaly se však zprávy pouze o následném doplňování kostelního mobiliáře. Roku 1792 byly nově pokryty stříšky opěrných pilířů, které byly znovu opravovány v roce 1824. Následovaly opravy omítek kostela a v letech 1835–1836 byl kostel vně i uvnitř natřen bílou barvou.

O rok později proběhla největší stavební úprava kostela od jeho vzniku a od výstavby barokního štítu. Podle návrhu děkana Velicha byla vystavěna „panská“ oratoř nad sakristií v severovýchodním přístavku, která se zachovala v neporušeném stavu. V roce 1853 byla zbořena ohradní zeď bývalého hřbitova a prostranství kolem kostela vymezila řada kamenných pilířů spojených kovaným řetězem. V dalších letech byl kostel již pouze opravován. V roce 1901 se sice zrodil záměr na pořízení barevných vitrážových oken do lodi kostela, osazena však byla až v letech 1935–1938. Mezitím proběhly v letech 1919 a 1930 opravy omítek na fasádách. Další výrazné opravy fasád se uskutečnily roku 1962 a v 70. letech vznikl současný výsledný stav s nátěrem ve žlutozeleném odstínu. V roce 2010 došlo k výměně střešní krytiny na čtyřech přístavcích.

Mezi lety 2019–2022 byla realizována rozsáhlá oprava věže kostela zahrnující výměnu krovu, střešní krytiny a obnovu fasád věže a západního štítu kostela. Podstatným faktorem pro zahájení prací bylo zařazení této obnovy do Programu záchrany architektonického dědictví MK ČR.

Obr. 1. Kostel sv. Voršily v Chlumci nad Cidlinou, celkový pohled na věž před obnovou, foto: Zdeněk Čermák, 2017

Obr. 2. Kostel sv. Voršily v Chlumci nad Cidlinou, celkový pohled na věž po obnově, foto: Zdeněk Čermák, 2022

V roce 2019 začala celková obnova věže, která předpokládala kompletní opravu střechy a fasád. Nové, podrobné průzkumy dřevěných konstrukcí krovu ukázaly, že jednotlivé prvky jsou v extrémně špatném technickém stavu. Napadení dřevokaznými houbami, hmyzem a hnilobou způsobenou zatékající vodou se ukázalo tak rozsáhlé, že jediným možným řešením byla téměř ve všech případech jejich výměna. Starý krov tak byl vyměněn za kopii zhotovenou podle původního řešení, báň věže byla rovněž nahrazena v celém rozsahu kopií včetně krytí měděným plechem. Sloupky v lucerně, v minulosti odříznuté a nahrazené hranolem připojeným ke spodní části pomocí přílozek, byly v celé délce nahrazeny novými sloupky s pětibokým profilem, podle zachované spodní části. Došlo také k výměně dožilého záklopu dřevěného trámového stropu pod půdou věže a k lokální výměně záklopu dřevěného trámového stropu pod zvonovým patrem věže. Následovala výměna dožilé plechové krytiny za novou z měděného plechu, včetně klempířských prvků.

V této fázi obnovy byla provedena i oprava ciferníků a rafí věžních hodin podle původních dochovaných prvků. V roce 2020 pokračovaly práce na obnově fasád v horní části věže a na západním průčelí. Šlo zejména o opravu říms včetně jejich doplnění a obnovu vnějších omítek. Nutná byla sanace trhlín, která se prováděla nerezovou výztuží. Na základě podrobného průzkumu fasád z lešení byla navržena změna v horizontálním členění fasády věže: tři novodobé ploché římsy byly odstraněny (prostřední římsa měla skrýt obvodovou ocelovou obruč, horní a dolní byly patrně doplněny kvůli rytmizaci z estetických důvodů), naopak doplněna byla římsa v úrovni parapetů oken ve spodním zvonovém patře, která byla v minulosti odsekána. Došlo také ke změně profilace ostatních kordonových říms, kdy průzkum zjistil původní jemnější profilaci vykonzolováním horní cihly, v minulosti opět odsekáné. Kordonové římsy jsou nyní nově zakryty keramickými prejzy kladenými do malty. Jedná se o předpokládané řešení, nedoložené výsledky průzkumu, které vychází z analogií staveb pernštejského období. Terakotová červeň prejzů výtvarně vhodně doplňuje iluzivní nárožní kvádrování věže barvené páleným okrem. Barevnost fasády vychází z restaurátorského průzkumu a analogií a byla upřesňována restaurátorem z lešení. Dosavadní monochromatické řešení z 60. nebo 70. let 20. století nahradilo dvoubarevné pojednání fasád v odstínu lomené bílé na hlavních plochách a páleného okru (cihlově červené) na architektonických člancích, tedy na šambránách oken a výklencích, na pískovcovém i omítkovém kvádrování nároží věže a opěrných pilířích. Tuto barevnost doplňuje šedý pískovcový sokl. Jedná se o rekonstrukci pozdně renesančního řešení na základě zjištění z restaurátorského průzkumu barevnosti fasád.

V roce 2021 pokračovaly práce na obnově spodních partií fasády věže, západního průčelí a na přístavcích. Vedle obnovy omítek, včetně říms, byly osazovány nové žaluziové svlakové okenice, probíhala repase oken a další související práce. V oknech ve střední části věže byly okenice z prken s nevhodným řemeslným provedením, které působily dojmem spíše provizorního řešení. Proto byly nahrazeny novými svlakovými sbíjenými okenicemi s malým okénkem pro orientační osvětlení interiéru. Kvůli přemnoženým holubům se jako nezbytné ukázalo osazení hrotového systému na některých římsách a okenních parapetech. Do dalších okenních otvorů se osazovaly nerezové sítě.

V roce 2022 byly práce na celkové obnově věže kostela dokončeny. V průběhu roku ještě pokračovaly práce na obnově spodních partií fasády věže a západního průčelí. Došlo k odstranění zcela nevhodných cementových omítek na soklu a byla provedena sanace soklových partií zdiva proti vlhkosti pomocí elektroosmózy. Poté byl opraven kamenný a cihelný podklad a provedena obnova soklu s šedým fasádním nátěrem. V této etapě byly dokončovány odborné kamenické opravy kamenných prvků na fasádě, repase dochovaných oken a vchodových dveří a výměny dalších truhlářských výplní otvorů. Nezbytnou součástí prací byla rovněž výměna hromosvodu v rozsahu opravovaných fasád s napojením na stávající systém, výměna mechanického hodinového stroje za nový s elektrickým pohonem, úprava transmisí a cimbálového odbíjení. Posledními pracemi byly drobné terénní úpravy a revize odvodu dešťových vod od obvodového zdiva v řešené části kostela.

V dalších letech bude pokračovat obnova fasád lodi a presbytáře kostela.